

EDUCATIEF BEZOEK LAGER ONDERWIJS BELEVINGSCENTRUM '14-'18, TILDONK

VOORSTELLEN VOOR NAVERWERKING IN DE KLAS

ALGEMEEN

Het educatieve bezoek laat veel over aan de inzichten en verbeelding van de kinderen. Hun antwoorden kunnen voer zijn voor discussie. Bij elke vraag van het educatieve pakket is daarom ook een voorstel voor naverwerking te vinden. Deze naverwerking volgt het verloop van de tentoonstelling en begint in de gang, om via de zaal met de getuigenissen in de grote zaal te eindigen.

Aflevering 2 van 'Kleine handen in een grote oorlog' geeft min of meer dezelfde info als het belevingscentrum, maar in een spannend verhaal gegoten. Zie www.ketnet.be/kijken/kleine-handen-een-grote-oorlog.

OORLOG IS ...

In het belevingscentrum hebben de kinderen onderstaande citaten gelezen over oorlog voeren.

"Ik vind oorlog heerlijk. Het is net een picknick, maar dan zonder het doelloze van een picknick."
Julian Grenfell, Brits officier

"God is niet wreed genoeg om deze cycloon van geweld te bedenken. Alleen de mens is daartoe in staat." Alvin C. York, Amerikaans soldaat

Wat vinden de kinderen van deze citaten? Waarmee vergelijken ze zelf oorlog? En waarom?

Zou de rang in het leger een rol kunnen spelen bij de uitspraken van beiden? Op wikipedia > loopgraaf staat deze informatie te lezen:

'De soldaten in de loopgraaf leefden vaak de hele dag in de open lucht, weer of geen weer, maar wanneer er de mogelijkheid toe was werden toch vaak onderkomens gebouwd in de loopgraaf. Officieren hadden bijna zonder uitzondering een onderkomen voor zichzelf.'

Is het soms nodig om oorlog te voeren? Wat moeten we doen als een ander land België binnenvalt? Hoe kunnen we oorlog vermijden?

Oorlogsmonumenten

Ga op zoek naar oorlogsmonumenten of gedenktekens: in de gemeente van de school of in de gemeente van de leerlingen. Zoek via inventaris.onroerenderfgoed.be > bouwkundig. Of vraag dit na in het gemeentearchief of bij de heemkundige vereniging van je gemeente.

Zijn de kinderen onder de indruk van het monument of van het gedenkteken? Hoe is het opgebouwd? Waarom is gekozen voor dit monument, denk je? Hoe worden de soldaten genoemd? En de gedode burgers? Na de oorlog wilden de teruggekeerde Belgische soldaten hun ervaringen zo snel mogelijk vergeten. De bevolking haalde hen en de gesneuvelde jonge mannen echter in als helden.

Waarom is het belangrijk om een conflict als de Eerste Wereldoorlog te herdenken?

Laat de kinderen zelf een oorlogsmonument uitwerken in klei of papier-maché en eventueel andere materialen. Welk beeld kiezen ze? Wat schrijven ze erbij?

Het klooster en het verhaal van de gewone man

Als de muren van het klooster konden praten, dan zouden ze heel wat verhalen kunnen vertellen over de Eerste Wereldoorlog. Bij het begin van de oorlog krijgt het klooster een regen van kogels te verduren. Even later moet

het zijn ruimtes openstellen voor de Duitsers die van daaruit de aanval op Antwerpen regelen. Het klooster moet zelfs lijdzaam toezien hoe de overgave van de stad wordt bezegeld binnen zijn muren. En ondertussen blijven de zusters zich vol overgave inzetten voor al wie het nodig heeft: gewonde soldaten, vluchtelingen, hongerige dorpelingen ...

De Grote Oorlog is veel meer dan een reeks van gevechten. Ook het leven van de gewone mensen staat op zijn kop. Veel vaders en broers vertrekken om zich aan te sluiten bij het leger of ze worden door de Duitsers verplicht om in Duitsland te gaan werken ... en niet iedereen overleeft die vier lange jaren. De achterblijvers proberen het dagelijkse leven gewoon voort te zetten, maar dat wordt hun erg moeilijk gemaakt door de Duitse bezetter en door de angst voor het oorlogsgeweld. Sommige gezinnen blijven in hun dorp of stad. Er is te weinig eten, ze hebben honger en moeten de hele tijd rekening houden met de beslissingen van de Duitse bezetter. Veel mensen slaan daarom op de vlucht of ze worden uit hun huizen verdreven.

Besprek met de kinderen waarom het belevingscentrum '14-'18 net in het klooster van Tildonk is ondergebracht. En waarom het vooral over het (over)leven van de gewone mensen vertelt en minder over de veldslagen en de soldaten die aan het front vochten. Vinden ze dat boeiend?

Koppel hieraan de vraag waarom de Eerste Wereldoorlog ook wel Grote Oorlog heet. De inspiratiegids 'Klein in de Grote Oorlog' – p. 8 verwoordt het zo:

'Honderd jaar geleden brak de Grote Oorlog uit. Waarom hij die naam kreeg? Omdat hij zo anders was dan alle vorige oorlogen. Niet enkel het aantal slachtoffers was groter dan ooit tevoren. Ook de schaal waarop de oorlog werd uitgevochten, was nooit gezien. En ook al was het een oorlog tussen Europese landen, alle continenten waren betrokken. Het was echt een 'wereldoorlog'. Er vochten mensen uit de hele wereld mee, want Frankrijk en Groot-Brittannië bezaten in die tijd heel wat kolonies. Uit die kolonies kwamen veel Afrikanen, Aziaten, Australiërs.'

Oorlog vandaag

Nooit meer oorlog! Die leuze wordt overal geroepen na de Eerste en de Tweede Wereldoorlog. Gelukkig is België sindsdien gespaard gebleven van oorlog. Maar op veel plaatsen in de wereld vechten ze er nog lustig op los. Vraag aan de kinderen of ze enkele landen kennen waar het nu oorlog is. Surf met hen naar www.conflictenteller.nl. De homepage van die site geeft een schokkend beeld: het aantal conflicten ligt wereldwijd erg hoog.

Op www.kindereninbezetgebied.be > 'oorlog vandaag' kunnen de leerlingen kennismaken met enkele kinderen die ook nu nog leven in oorlogsgebied. Via het rode vlaggetje en een klik op de naam of de kaart van het land bereiken ze het verhaal. Zeker de slotopdracht is boeiend.

Ook in de boeken 'Waar ik woon, is het oorlog' van Evelien Pullens en 'Haal de oorlog uit het kind' van Miriam Samson komen kinderen in oorlogsgebieden aan het woord. Deze boeken maken deel uit van de boekentrolley 'Klein in de Grote Oorlog' die je gratis kan lenen in zowat alle openbare bibliotheken in Vlaams-Brabant.

Vredesboodschap

Op nooitmeeroorlog.be/nl/vredesboodschap kan je met de klas een vredesboodschap wereldkundig maken. Bespreek goed met de klas welke boodschap jullie willen versturen.

HET KLOOSTER: VOOR EN NA

In het archief

Is er in de gemeente van de school een archief of een heemkundige kring? Of is er één in een naburige gemeente? Laat er de leerlingen zoeken naar foto's van vóór, tijdens en na de oorlog. Zoek de plaatsen ook concreet op. Zijn ze nu nog herkenbaar? Zien de gebouwen, kerken, woningen enz. er nog hetzelfde uit als voor de oorlog? Of zijn ze in een heel andere stijl gebouwd?

Geweld en gevaar

Op www.kindereninbezetgebied.be > groote oorlog > thema's > 'geweld' en 'gevaar' vind je getuigenissen van kinderen over knikkende knieën, schietgebedjes en gevaarlijk 'speelgoed'. De meeste getuigenissen zijn te vinden via de regio 'terf'. Maar ook bij de regio Pajottenland & Zennevallei staan enkele pakkende verhalen.

Op tv

De Koppen-uitzending 'Kinderen van de oorlog' vertelt op een eenvoudige manier wat oorlog, in dit geval de oorlog in Syrië, met kinderen doet. Te bekijken via www.een.be/programmas/koppen/kinderen-van-de-oorlog.

Ze noemen de Syrische kinderen ook wel de verloren generatie, omdat ze het geweld nooit zullen vergeten en omdat het hun hele verdere leven zal beïnvloeden. De reportage toont ook hoe hulpverleners dat trauma proberen op te vangen. Zie ook hieronder.

Je bekijkt de reportage best eerst zelf.

Bang

Vraag aan de kinderen wanneer zij het bangst waren. Waarvoor waren ze bang en wat voelden ze toen? Wat probeerden ze te doen om zich over die angst heen te zetten? Hebben ze gebeden, zoals de vluchtelingen in de kelder van het klooster of zoals enkele kinderen van de site www.kindereninbezetgebied.be? Wat dan wel? Of waren ze niet in staat om ook maar iets te doen? Hoe is de angst verdwenen? Wie zou hen kunnen beschermen op dat moment?

Misschien hebben enkele kinderen wel verteld dat ze bang waren tijdens een film. Wijs hen op het belang van de filmmuziek. Zonder zou de film veel minder eng zijn. En waarom houden veel mensen toch ook van een beetje griezelen en spanning in boeken, films en bijvoorbeeld in het spookhuis op de kermis? Wat is het verschil tussen echt bang zijn en griezelen?

Laat de kinderen een collage of tekening maken of een toneeltje voorbereiden en bespreek wat ze uitbeelden: de angst of wat ertegen te doen? Ga achteraf, om de angst weer te vergeten, naar buiten om te voetballen, te dansen ... Dat is ook wat de Nederlandse organisatie Warchild met oorlogskinderen doet. Zij proberen in oorlogsgebieden de oorlog weer uit het kind te halen. Over hun werk zijn lespakketten en informatiebundels te vinden op www.warchild.nl.

DE DUITSE INVAL

Gustavine & Clementine

Als aanvulling op het verhaal van Gustavine kan je met de kinderen het verhaal van Clementine De Leender lezen. Dat is als bijlage toegevoegd aan de brochure 'Klein in de Groote Oorlog, inspiratiegids voor het 4de, 5de en 6de leerjaar' en kan je downloaden via www.vlaamsbrabant14-18.be > publicaties > educatief aanbod voor leerkrachten. De eerste vier pagina's vertellen een gelijkaardig verhaal als dat van Gustavine: de mannen worden weggevoerd, de vrouwen en kinderen staan bloot aan de terreur en de willekeur van de Duitse invalers. Toch blijkt ook hier dat niet alle Duitsers alleen maar wreed zijn.

Bespreek beide verhalen met de kinderen: wat is hetzelfde? Wat is anders? Laat de kinderen als een oorlogsverslaggever aan het werk gaan en beide verhalen beschrijven met een gepaste kop. Het verhaal van Gustavine vind je hieronder:

'In 1914 woont Gustavine in het dorpje Wakkerzele. Dat ligt tot drie keer toe in de vuurlijn. Rond 20 augustus steken voorbijtrekkende Duitsers er 42 huizen in brand. Een week later wordt er hevig gevochten tussen Belgische en Duitse troepen, en tussen 9 en 13 september opnieuw. De gevechten kosten het leven aan honderden militairen, maar ook aan vele burgers. In de verwarring wordt het gezin Van Roost van elkaar gescheiden. De zonen Alfons en Jozef voegen zich bij het Belgische leger. Vader Felix vlucht naar Antwerpen. Gustavine van acht, haar zus Zoë en hun moeder blijven thuis achter.'

'Op een dag kwam er een bevel van de Duitsers: al de mensen van Wakkerzeel moesten verzamelen in de kerk. Iedereen moest onmiddellijk mee, de vrouwen zoals ze uit de stal kwamen, de mannen zoals ze aan het werk waren.

In de kerk hebben ze ons de hele nacht gegijzeld.

De volgende ochtend moesten we naar Leuven. Daar werden we opgesloten in de kazerne van de Rijschool. We hadden honger en dorst, maar we kregen alleen Nic-Nac-koekjes en water van de kraan. Gelukkig was er een Duitse soldaat die met mij te doen had: hij gaf mij een glazen bokaal die half gevuld was met 'bollen', zo van die ronde snoepkes.

De volgende dag marcheerden de Duitse soldaten ons terug naar huis.

Daar werden de mannen en jongens opzijgezet en in rijen van vier weggevoerd richting Mechelen. Ons vader niet, die was bij het uitbreken van den oorlog gevlucht naar Antwerpen, daar zou hij veiliger zijn.

Maar terug thuis hoorden we dat er iets verschrikkelijks gebeurd was. Tien mannen van het dorp hadden zich verstopt voor de Duitsers, maar die hadden ze gevonden en allemaal doodgeschoten. Ons moeder vertelde dat de lijken begraven waren in een aspergeveld achter de pastorie...

Later, in september, is Wakkerzeel een paar keer van kamp veranderd. Nu eens waren de Belgen baas, dan weer de Duitsers.

Ik weet nog goed, ons moeder had pas brood gebakken en ze gaf een boterham aan een Belgische soldaat. Maar voor ze 't wist, stond daar een heel peloton voor de deur en had ze al haar warme broden versneden en uitgedeeld! En op een andere dag was ze een grote ketel tomatensoep aan het klaarmaken, maar toen waren het de Duitsers die het geroken hadden en ze kwamen naar ons toe!

Nog een andere keer kwam er een Belgische officier bij ons eten. Hij vroeg aan moeder om het schoon tafelkleed op te leggen! Kort daarna, als 'em goed gegeten had en terug verder ging vechten, heeft hij een kogel in zijn buik gekregen. Ze hebben hem nog naar de verbandplaats in mijn school gebracht, maar hij heeft het niet overleefd.

Moeder heeft dat tafellaken opgeborgen, ze wilde het alleen maar terug opleggen als vader thuis kwam.

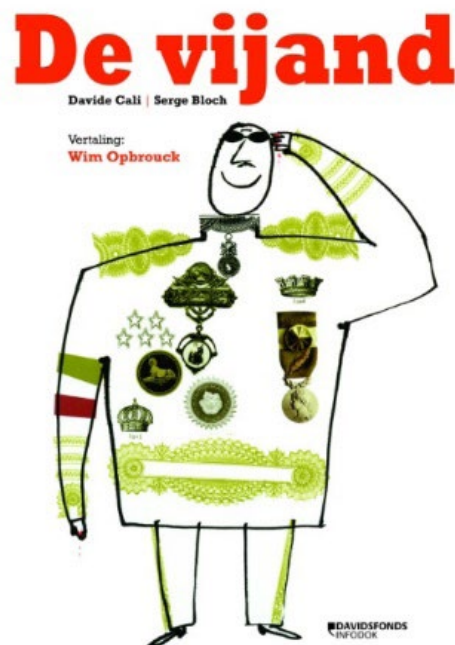
Maar vader is niet meer thuisgekomen. Hij is in Antwerpen in den donker op straat overreden door een auto. Dat hebben we pas veel later gehoord...

En het tafellaken is nooit nog op tafel gekomen.'

De Duitse vijand – vijandige Duitsers?

Zowel Gustavine als Clementine vertellen over een Duitser 'met nog een weinig goed hart', die hun wat snoep, een beker water of een deken toestopt.

Wie zijn die Duitse soldaten eigenlijk? Als tip kan je de kinderen vragen wie de Belgische soldaten zijn (zie ook het introductietekstje bij het verhaal van Gustavine). Ook het prentenboek 'De Vijand' van Davide Cali/Serge Bloch illustreert knap dat de gehate vijanden ook maar gewone jongens zijn.

In de krant

Bekijk met de leerlingen enkele kranten uit de begindagen van de oorlog. Ze zijn te vinden via warpress.cege-soma.be > online consulteren > zoeken > uitgebreid zoeken. Bekijk vooral de koppen en lees enkele stukjes. Door het ouderwetse taalgebruik zijn ze niet altijd makkelijk te begrijpen. Maar net dat kan ook een uitdaging zijn.

Enkele artikelen uit de oorspronkelijke kranten zijn gebundeld in 'De oorlogskranten', te bestellen via www.deoorlogskranten.be. Vooral deel 3 is relevant in verband met de inval en het spoor van verwoesting dat de Duitsers door Vlaams-Brabant trokken.

Meer krantenmateriaal uit WOI is te vinden het overzicht van weblinks bij de inspiratiegids 'Klein in de Grootte Oorlog'. Te vinden via www.vlaamsbrabant.be/WOI > WOI voor scholen en leerkrachten.

BEZOEK AAN HET KLOOSTER & HET KLOOSTER HELPT

Strip

Laat de kinderen verder werken aan hun strip. Bespreek de verschillende strips. Wie staat aan de poort en wat wil hij/zij van de zusters? Helpen de zusters? Hoe?

Ter illustratie zijn de getuigenis van de zuster en het inleidende tekstje hier nog eens opgenomen.

Het klooster van **Tildonk** lag in de zomer van 1914 zes weken lang in de vuurlijn. Op 25 en 26 augustus, tijdens de eerste uitval van het Belgische leger uit Antwerpen, verzorgden de zusters tientallen gewonde soldaten en vingen ze honderden dorpsbewoners op. Van 9 tot 13 september, tijdens de tweede Belgische uitval, werd het klooster zwaar beschoten; in de kelder baden doodsbangе vluchtelingen rozenhoedjes. En van 27 september tot 12 oktober verleende het klooster noodgedwongen onderdak aan de Duitse generaal von Beseler en zijn staf, die van hieruit de belegering van Antwerpen leidden.

'Het was drukkend warm. De deur van de kapel stond wagenwijd open. Er hing onweer in de lucht, maar het wilde maar niet losbarsten. We waren in gebed verzonken, toen we werden opgeschrikt door een grote Duitser. "Verstehen Sie deutsch?", vroeg hij bars, en toen brieste hij ons het verhaal van Aarschot toe, waar de Duitsers een paar dagen tevoren honderden mensen gefusilleerd hadden. Wij luisterden zwijgend en geschokt - tot de stilte brutaal werd verstoord door dronken Duitse soldaten. Ze hadden de huizen en kelders in de buurt leeggeplunderd, en liepen nu lallend door de straten: "Nach Parisse!! Nach Parisse!!"

Overal gebeurden de wreedste dingen. We hoorden van pastoors die vernederd en mishandeld werden. En in het dorp waren verschillende burgers doodgeschoten. Toen die nacht het onweer losbarstte, bracht dat mij geen verkoeling. Mijn hoofd tolde, ik kon de slaap niet vatten. Ik kon alleen maar denken aan de doden die nog zonder graf langs de wegen lagen.

De volgende ochtend stopte er een auto voor het klooster. Een ritmeester van het Duitse leger stapte uit en kondigde de komst van generaal von Beseler aan. De generaal zou zich samen met zijn officieren bij ons komen installeren. De ritmeester duldde geen tegenspraak. Wij moesten en zouden hen ontvangen! Ik moest mee alles in gereedheid brengen.

Rond 1 uur 's middags waren ze daar. Ongegeneerd stapten ze door de slaapzaal, de hielen van hun laarzen in de planken vloer drukkend. Op hun borst hing een kaart van de streek en aan hun gordel bengelden een revolver en een sabel. En op hun riem prijkte een koperen gesp met het opschrift "Gott mit uns". Dat sneed door mijn hart: "Got mit uns!"?!!

Na een overvloedig middagmaal brachten de heren alles in orde. In minder dan twee uur werkten de telefoon en de telegraaf en was iedereen op post. Om zeven uur namen ze het avondmaal en tot laat in de avond vierden ze de val van Belfort in Frankrijk.

De volgende ochtend vertrok de generaal. Hij gaf ons een schriftelijk bevel dat alle Duitse soldaten ons met rust moesten laten. Maar lang duurde de rust niet. Al enkele uren later kwam een nieuw regiment ons lastig vallen. Ze laptten het bevel gewoon aan hun laars. "Dat betekent niets voor ons!", schreeuwden ze. En toen we de klok wilden luiden voor de zondagsmis, sneden ze het touw door en namen de sleutel van de klokkentoren mee. Ze zouden hem wel terugbrengen ... "als het weer vrede werd!"

Toen ze weg waren, keken we naar elkaar en.. begonnen we te lachen! De eerste keer na vele bange uren. Die sleutel van de klokkentoren, die mochten ze houden! Want we hadden er allemaal een.'

Ook de kinderen helpen mee

Op www.kindereninbezetgebied.be vind je getuigenissen van kinderen die mee moeten werken om toch de eindjes aan elkaar te kunnen knopen. Vaak gaat het om kleine klusjes, maar soms lijkt het werk verdacht veel op kinderarbeid. De leerplicht tot 14 jaar is ingevoerd in 1914, maar door de schaarste in de oorlog lappen veel mensen die wet noodgedwongen aan hun laars.

Laat de kinderen onderzoeken hoe het met kinderarbeid gesteld was vroeger en nu. Info is onder meer te vinden via 'werken is gezond' <http://users.telenet.be/c.v.a/werken/kinderarbeid.htm> en www.unicef.be/kids/IMG/pdf/kinderarbeid-unicef.pdf.

Naar school

De zusters proberen het kloosterleven zo veel mogelijk te laten doorgaan: met missen, wijdingen, jubilea enz. Ook de kloosterschool blijft geopend tijdens de Eerste Wereldoorlog en laat zelfs jongens toe in de dagschool.

Besprek met de kinderen waarom het zo belangrijk is dat kinderen tijdens een oorlog of conflict toch naar school kunnen gaan? Maar ook: met welke problemen hebben scholen te kampen? De dagboekfragmentjes op de website www.kindereninbezetgebied.be > groote oorlog > thema's > 'school' geven een goed beeld. Vooral het verhaal van Marie in de regio Pajottenland & Zennevallei is veelzeggend. Op de site van de regio rond Roeselare (terf.kindereninbezetgebied.be) staan dan weer de meeste dagboekfragmenten.

Vul de antwoorden van de kinderen over het belang van onderwijs tijdens conflicten aan met inzichten uit onderstaande tekst, uit de lesmap 'Leren overleven, project noodschool' van Unicef. Deze lesmap is volledig toegespitst op het thema 'nood scholen', maar is vrij moeilijk. Voor lagereschoolkinderen is het werkboekje 'Stap na stap, dicht bij school' met een hoofdstukje over het belang van onderwijs in nood situaties, geschikter. Dit werkboekje en de lesmap 'Leren overleven, project noodschool' zijn te vinden via: www.unicef.be > leerkracht > educatief materiaal voor leerkrachten of via www.unicef.be/kids.

*'Onderwijs is, naast een **fundamenteel recht voor alle kinderen**, ook een noodzakelijk aspect van de hulpverlening voor de reconstructie van een regio of land. (...) Kort na een ramp of crisis kan onderwijs **kinderen ook beschermen tegen gevaar**. Zowel levensnoodzakelijke informatie over bijvoorbeeld hygiëne als letterlijke bescherming tegen kinderhandel, seksuele uitbuiting of inlijving als soldaat kunnen via onderwijs verzekerd worden. Onderwijs kan ook de **gevolgen van trauma's minimaliseren** en kinderen een **gevoel van normaliteit geven** in een omgeving die anderszinds weinig hoop geeft voor de toekomst. De organisatie van het onderwijs gebeurt op een allesomvattende wijze. Zo is de school ook een kader voor andere voorzieningen: vaccinatie, voorkomen van ondervoeding en psychosociale begeleiding.*

*Bovendien zorgt onderwijs ervoor dat kinderen en jongeren zich kunnen (re)integreren. De school is de plaats bij uitstek om zich opnieuw aan te passen en normaal te voelen. Tijdens het proces van herstel speelt onderwijs een enorm grote rol en geeft het de mogelijkheid aan kinderen om zich **opnieuw te integreren in de maatschappij, te winnen aan zelfvertrouwen en weer zin te krijgen in het leven**. Na elke crisis zien we dat ouders en de hele gemeenschap opnieuw hoop krijgen en een positieve kijk hebben wanneer onderwijs hervat wordt.*

*Op lange termijn is onderwijs cruciaal voor het **verzekeren van de heropbouw van een samenleving**. Zowel belangrijke waarden als respect voor ieders rechten, tolerantie, als arbeidsvaardigheden*

OP DE VLUCHT

100 jaar geleden vluchtten 1,5 miljoen Belgen naar het buitenland. Ook Clementine De Leender. Ze kreeg een goede ontvangst in Engeland. Maar ook het omgekeerde was waar: de toenmalige provincie Brabant gaf onderdak aan duizenden mensen uit West-Vlaanderen en Noord-Frankrijk. En ook het klooster van Tildonk zette zijn deuren open voor vluchtelingen.

Ook Clementine en Jerome vluchten

Lees het verhaal van Clementine De Leender met de klas. Dat is te vinden op www.vlaamsbrabant14-18.be > publicaties > educatief aanbod voor de leerkracht.

Ook de West-Vlaamse Jerome Seynhaeve vlucht naar het Franse Concarneau. Fragmenten uit zijn dagboek zijn te lezen en te beluisteren op www.nooitmeeroorlog.be > inloggen via lager > 'vluchten' en 'bezet gebied – leven achter het front'. Bekijk ook de suggesties voor opdrachten en de uitbreidingen van het dagboek.

Bespreek met de leerlingen: Waarom vluchten Clementine en Jerome? Wie gaat er met hen mee? Wie en wat laten ze achter? Wat nemen ze mee? Hoe verplaatsen ze zich? Waar gaan ze naartoe? Zet hun vluchtroute uit op een kaart. Hebben ze contact met de achterblijvers en met andere vluchtelingen? Hoe? Waar komen ze terecht? Hoe worden ze ontvangen? Wanneer keren ze terug naar huis?

Kies een van beide verhalen. Of verdeel de leerlingen in groepjes. Laat hen nadenken over wat hen het meest is opgevallen of geraakt heeft in het verhaal van hun personage. Laat hen met dat gegeven een nieuwe titel kiezen voor het vluchtverhaal en een boekenkaft uitwerken.

Vluchten ... en dan?

De website terf.kindereninbezetgebied.be > groote oorlog > thema's > vluchten bundelt veel korte getuigenissen van kinderen. Sommigen worden, net als Clementine en Jerome, erg goed ontvangen. Maar Julia Dewilde, Julia Caen en Gabriël Versavel hebben een heel andere ervaring. André Lamsens, Germaine Brouckaert, Michiel Pattyn, Maria Kesteloot en Alfonsine Cracco zien (één van) hun ouders pas terug na de oorlog en herkennen hen niet meer. Dat terug thuiskomen ook niet altijd leuk is vertellen Jeanne Desender, Marie Degryse en Cyriel Verbeke. Van hun huis staat geen steen meer overeind. En Elisa Desmedt is zo lang naar een Franse school geweest dat ze geen Nederlands meer spreekt.

Geen nieuws goed nieuws?

Soms verliezen ouders en kinderen elkaar uit het oog bij de vlucht of moet papa achterblijven om te vechten of te werken. Op allerlei manieren proberen ze toch contact te houden en te laten weten dat het goed met hen gaat. Een foto in het belevingscentrum toont een bord waarop vluchtelingen met krijt berichten schrijven aan verwanten.

Lijst van inlichtingen.
Zevende lijst.
 Pauline Reimers, te Vilvoorde. Thans bij d. h. Tréanton te Landivisiau (Finistère). Alles wel.
 Mgr. Heylen, bisschop van Namen. Nog te Namen. Alles wel.
 Dom Gauguin, abbé de Ligugé, thans te Poitiers, rue Saint Simplicien, 48, Poitiers. Alles wel.
 Zusters van het H. Graf, Turnhout. Thans te Breda. Alles wel.
 Studententaal der Paters Redemptoristen in België. Tot 1 Sept. en vermoedelijk ook thans nog, alles wel.
 Eerw. Zuster Joris, liefdedochter van den H. Vincentius te Luik. Thans bij Vincentius' liefdedochters te Susteren (Limb.) Alles wel evenals haar twee medezusters en de kinderen.
 Louise Ceulmans, te Cogen. Thans Pension Vasseur te Gianeken bij Breda. Alles wel.
 Familie H. van de Loo, te Rotselaar, thans te Eynhout. Alles wel.
 J. K. Verhaeghen-Merlin en M. van der Plas, te Aerschoot. Thans bij Gez. Alaerts, te Wolfendonk bij Herselt. Alles wel.
 Henr. Cuypers, te Aerschoot, thans Kloveniersstraat 16, Antwerpen. Alles wel.
 Br. Silvanus van Volsen, te Aerschoot, v. d. Congregatie der H.H. Harten. Thans bij den heer B. Slaats, te Asten. Alles wel.
 Moederhuis der „Congregation of the Christian Retreat“, Feluy, Arquennes, Hainaut. Alle Zusters wel.
 Zusters Ursulinen, te Thildonck, bij Leuven. Gevlucht, doch allen veilig en wel.
 Pater Ant. v. d. Bot, Oude-Tonge, thans bij den weleerw. pastoor M. Nijssen, Geleen (L.). Alles wel. Zijn medebroeder Gregorius en de eerwaard. aalmoezenier van de gevangenis te Leuven in krijgsgesangschorus te Lyke bij Bremen.
 Abbé A. Guyot, Saint-Cyr-sur-Loire (Indre-et-Loire, Frankrijk) verzoekt ons mee te deelen, dat hij gaarne inlichtingen geeft en ontvangt betreffende Belgische vluchtelingen uit Hainaut.
 De weleerw. heer pastoor van Marckhoven (België) vraagt inlichtingen over den weleerw. heer Wouters, pastoor van O. L. V. der Predikheeren, te Leuven.

En de moeder van Clementine De Leender zet een bericht-je in de krant voor vader. Dat die allang dood is, ontdekken ze pas maanden later.

Zeker met de soldaten aan het front verloopt het contact erg moeilijk. De brieven moeten via Nederland gesmokkeld worden. Vaak komen ze niet aan en horen kinderen maanden of jaren niets van hun vader of broer. Ze weten niet eens of hij nog leeft. En hun eigen berichten? Ook die komen niet aan, ook al schrijven ze veel of sturen ze mooie foto's waarop ze willen laten zien dat alles goed met hen gaat.

Laat de kinderen een foto/selfie van zichzelf maken waarop ze tonen dat ze OK zijn: met een mooie opstelling.

Of schrijf een brief als antwoord op twee bestaande brieven: zie de opdracht op p. 35 van de inspiratiegids 'Klein in de Grootte Oorlog', te vinden via www.vlaamsbrabant14-18.be > publicaties > educatief aanbod voor de leerkracht.

Vluchtelingen nu

Ook nu zijn er, volgens een rapport van de VN-vluchtelingenorganisatie UNHCR, wereldwijd meer dan 50 miljoen mensen op de vlucht. In 2013 waren meer dan de helft daarvan kinderen en jongeren.

Vraag aan de kinderen om een artikel uit een krant (gewone krant, Wablieft-krant, Metro of KITS-krant) of tijdschrift te zoeken over vluchtelingen en laat het hen aan elkaar voorstellen. Zoek op het internet afbeeldingen van vluchtelingen nu. Vergelijk ze met afbeeldingen van vluchtende mensen tijdens de Eerste Wereldoorlog: zie www.europeana14-18.eu/nl > zoek 'vluchtelingen'.

Op www.jeugdrodekruis.be/JRK/index/JRK_Aanbod/Vluchtelingen.html vind je een lespakket voor het 5de en 6de leerjaar dat de vluchtelingenproblematiek nu op kindermaat aanpakt.

HONGER & VOEDSELHULP

Tijdens de Grote Oorlog staat bijna iedereen, ook de kinderen, verplicht op dieet. Er is gewoon te weinig eten. En voor wat er wel is zouden ze voor de oorlog hun neus hebben opgehaald: slachtafval, katten (en in Gent en Boom ook honden) en veevoeder, zoals raapkolen en voederbieten ... Maar de mensen hebben honger, dag na dag, en eten het allemaal.

De Duitsers zetten alles op rantsoen. Wat er is, wordt eerlijk verdeeld over iedereen. Daarom krijgt elk gezin voedselbonnen. Daarmee kunnen ze brood, vlees, melk, boter enz. halen. Ook steenkool om hun huizen mee te verwarmen. Want ook daarvan is er veel te weinig.

(Niet) in the mood voor honger

Eten en drinken zijn basisbehoeften van de mens. We kunnen niet zonder. En als we honger en/of dorst hebben, voelt dat erg lastig aan.

Laat de kinderen een mood board uitwerken: met trefwoorden, kleine illustraties of knipsels, kleine voorwerpen, uitropeptekens enz. laten ze zien hoe honger aanvoelt en wat er met hen zou gebeuren als die honger aanhoudt.

Knorrende magen

Op kindereninbezetgebied.be > grote oorlog > thema 'eten' vind je verhalen van kinderen, die de Eerste Wereldoorlog hebben meegemaakt. Wat eten de kinderen? Hoe proberen ze de honger te verdrijven?

Uit het oorlogskookboek

Maak samen met de kinderen een recept klaar uit de tentoonstelling. Waarschijnlijk hebben de oorlogswafels van oud brood het meest succes. De andere recepten kunnen gedownload worden via www.vlaamsbrabant14-18.be > publicaties > educatief aanbod voor de leerkracht.

Ingrediënten: oude boterhammen, meel, suiker, kaneel en liesvet. Dat is een oud woord voor smout of reuzel en dat is weer varkensvet. Kan vervangen worden door boter, margarine of olie.

"Boterhammen bereiden langs binnen met meel, suiker en kaneel bestrooid, en langs buiten met lies bestreken; ze in het wafelijzer hevig drukken en langs de twee kanten laten bakken. Het ijzer moet niet met vet bestreken worden. In plaats van suiker mag men binnen in de boterhammen appelschijfjes doen, met suiker bestrooid, of wel een weinig confituur."

Op het internet zijn nog andere oorlogskookboekjes met eenvoudige recepten te vinden, onder meer op de Nederlandse site www.wereldoorlog1418.nl/kookboek. Hier en daar probeert de auteur zijn recepten op te fleuren met een mooie titel, zoals 'aardappelgebraad', waar geen gram vlees aan te pas komt, of de 'oorlogscake'. Laat de kinderen ook voor enkele andere recepten een leuke titel verzinnen.

Voedselhulp

Al in september 1914, nauwelijks een maand na het begin van de oorlog, blijft de honger knagen. De Brusselse burgemeester en enkele andere hoge pieten spreken hun Amerikaanse zakenrelaties aan en richten een voedingscomité op. Dat levert voedsel vanuit Amerika en zorgt er via de plaatselijke comités voor dat het bij de Belgische mensen terechtkomt. De Duitsers houden hen niet tegen. Ze zijn allang blij dat de mensen niet in opstand komen.

Elke dag kunnen de mensen soep krijgen en in de Amerikaanse winkels kunnen ze van alles kopen tegen een redelijke prijs. Hun dankbaarheid tonen ze met foto's of ze borduren een dankwoordje op de meelzakken en sturen ze zo terug naar Amerika.

Deze Amerikaanse winkel in Heverlee verkoopt veel blikken. Laat de kinderen een leeg blik versieren, met papier en behanglijm, en laat hen er een dankwoordje of dankgedichtje op tekenen of plakken.

Humor

De mensen proberen hun honger en miserie weg te lachen. Ze maken grapjes of tekenen cartoons of spotprenten. Laat ook de kinderen een cartoon tekenen over de opeisingen, de voedselschaarste, de voedselhulp ... Hieronder vind je enkele voorbeelden van www.europeana14-18.eu > spotprent of cartoon.

Een stappenplan om bestaande spotprenten en cartoons te ontleden is te vinden in de inspiratiegids 'Klein in de Grootte Oorlog', p. 60-61. Zie www.vlaamsbrabant14-18.be > publicaties > educatief aanbod voor de leerkracht.

De opeisingen worden gehekeld.

De voedselbonnen ludiek voorgesteld.

Het laatste steenkooltje wordt plechtig binnengedragen.

VERBODEN EN BEVELEN

Aanplakbiljetten

Om nieuwe regels aan de mensen mee te delen, gebruiken de Duitsers vooral affiches. Ze hangen ze op aan muren van openbare gebouwen. Daar komen altijd veel mensen voorbij.

Een greep uit de affiches uit Aarschot zijn te vinden via www.vlaamsbrabant14-18.be > publicaties > educatief aanbod voor leerkrachten.

Aanplakbiljetten uit West-Vlaanderen en uit het Waasland zijn respectievelijk te vinden via www.beeld-bankwest-vlaanderen.be en www.waaserfgoed.be > type > document.

Geef elke leerling of leerlingengroepje een affiche en laat hen de affiche ontleden. Welke taal is er gebruikt (verbiedend, gebiedend, mededelend, vragend ...)? Waarom is die affiche gebruikt? Zegt die affiche iets over hoe het er op dat moment aan toe ging in België?

Andere communicatiemiddelen?

Laat de kinderen uitzoeken welke andere communicatiemiddelen er bestonden tijdens de Eerste Wereldoorlog (telegrafie, telefonie, brieven, postduiven ...) en of ze handig waren om een groot deel van de bevolking te bereiken.

DAGBOEK JAN WAUTERS

Neem een stukje van het dagboek van Jan Wauters door met de kinderen. Je vindt het op www.vlaams-brabant14-18.be > publicaties > educatief aanbod voor de leerkracht. Begrijpen ze wat er staat? Bespreek met hen de hoofdthema's van het dagboek: de voedselprijzen, de opeisingen, de overvliegende zeppelins en de bombardementen, maar ook het Meldeambt waar jongens en mannen zich elke maand moeten gaan aanmelden zodat de Duitsers weten dat ze zich niet bij het leger hebben aangesloten, over de mannen die worden opgeroepen om in Duitsland te gaan werken en over de flaminganten of activisten die met de Duitsers meeheulen omdat ze hulp beloven bij de promotie van het Vlaams ...

Helemaal waar?

Bespreek met de leerlingen welke informatie het meest betrouwbaar lijkt: die uit de verhalen in de zuilenkamer of die van Jan Wauters? De feiten en cijfers doen vermoeden dat het dagboek van Jan Wauters beter de werkelijkheid benadert dan de emotionele getuigenissen uit de zuilenkamer. Maar ook Jan Wauters is niet volledig objectief.

Analyseer ook enkele foto's uit de Eerste Wereldoorlog en wik ze op hun waarheidsgehalte: zie de opdracht op p. 56-57 van de inspiratiegids 'Klein in de Groote Oorlog', te downloaden op www.vlaamsbrabant14-18.be > publicaties > educatief aanbod voor de leerkracht.

Het einde van de oorlog

Op p. 26-27 van de inspiratiegids 'Klein in de Groote Oorlog', te downloaden op www.vlaamsbrabant14-18.be > publicaties > educatief aanbod voor de leerkracht, vind je enkele opdrachten in verband met de beleving van het einde van de oorlog.

JOUW GEMEENTE

Elke gemeente heeft zijn eigen verhalen. Die van jouw gemeente of die van je school kan je vinden via heemkundige kringen, erfgoedsites (www.erfgoedplus.be) of ontdekken via lokale oorlogsliteratuur. Ga naar [doc-vlaamsbrabant.bibliotheek.be](http://doc.vlaamsbrabant.bibliotheek.be) en zoek via 'wereldoorlog I'. Er zijn ook tal van plaatselijke initiatieven die de Eerste Wereldoorlog in hun gemeente herdenken. Ze zijn verzameld op de website www.vlaamsbrabant14-18.be of op www.toenlevenoverlevenwas.be.

BOEKENTROLLEY

De boeken die hierboven vermeld zijn en nog een hele rits andere maken deel uit van de boekentrolley over de Grote Oorlog. Je kan deze trolley gratis lenen in de openbare bibliotheken in Vlaams-Brabant. Meer info over de boekentrolley en de leestips zijn te vinden op: www.vlaamsbrabant14-18.be > publicaties > educatief aanbod voor leerkrachten.